

SELEVCIA

AD CALYCADNVM

SAYI II -2012

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNUM II

OLBA KAZISI YAYINLARI

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEUCIA AD CALYCADNUM II

Ankara 2012 / Türkiye

ISBN 978-605-5668-32-7

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsuzsa yayınlanmaz, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia ad Calycadnum yayınına devretmiş sayılır. Seleucia ad Calycadnum, kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia ad Calycadnum için yazışma adresi:

Okt. Murat ÖZYILDIRIM

Mersin Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Çiftlikköy Kampüsü 33342 Mersin – TÜRKİYE

Tel: 00 90 324 361 00 01 – 4735 e- posta: ozyildirimmurat@gmail.com.

OLBA KAZISI YAYINLARI
SELEVCIA AD CALYCADNUM II

ISBN: 978-605-5668-32-7
TAN KİTABEVİ YAYINLARI 31
Dizi: OLBA KAZISI YAYINLARI-2

Editörler

Emel ERTEN
Diane FAVRO
Murat ÖZYILDIRIM

Bilim Kurulu

- Prof. Dr. Meral AKURGAL •Prof. Dr. Halit ÇAL •Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN
- Prof. Dr. Emel ERTEN •Prof. Dr. Diane FAVRO •Prof. Dr. Turhan KAÇAR
- Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU •Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU •Prof. Dr. Aygül SÜEL
- Prof. Dr. Fikret YEGÜL
- Doç. Dr. Salim AYDÜZ •Doç. Dr. Sedef ÇOKAY-KEPÇE •Doç. Dr. Efrumiye ERTEKİN
- Doç. Dr. Mehmet Fatih YAVUZ
- Yrd. Doç. Dr. Figen ÇEVİRİCİ – COŞKUN •Yrd. Doç. Dr. Merih EREK
- Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZBAY •Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat ÖZGEN
- Yrd. Doç. Dr. Sema SANDALCI •Yrd. Doç. Dr. H. Sibel ÜNALAN
- Yrd. Doç. Dr. Ceren ÜNAL

Seleucia ad Calycadnum, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia ad Calycadnum, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayınlar.

Kapak Tasarım: Tuna AKÇAY
Dizgi: Yener YENTEK

Baskı:
Cantekin Matbaacılık
2. Baskı 1000 Adet
Mayıs 2012

İÇİNDEKİLER

KIZKALESİ KAZILARINDA
ELE GEÇEN 12. – 15. YÜZYIL
ARASINA TARİHLENEN ORTA ÇAĞ
SERAMİKLERİ
Gülgün KÖROĞLU
11

PRINCIPATVS DEVRİ ROMA
SENATVS'U: ÜYE SAYISINDA
DÜZENLEMELER (LECTIO SENATVS),
SENATVS'A GİRİŞ KOŞULLARI VE
YOLLARI, YASAL İŞLEYİŞ
Efrumiye ERTEKİN
33

OLBA'DA ROMA İMPARATORLUK
DÖNEMİNDE TARIM VE YERLEŞİM
Emel ERTEN
61

OLBA MEZARLIK ALANLARI
Tuna AKÇAY
77

OLBA MANASTIRI HAKKINDA
ARKEOLOJİK VE YAZINSAL YENİ
BİLGİLER
Murat ÖZYILDIRIM
105

MÖ II. - MS IV. YÜZYILLAR ARASINDA
CİLİCİA'DA YAHUDİLER
Sevim AYTEŞ CANEVELLO
119

TRABZON İMPARATORU I. MANUEL
KOMNENOS (1238-1263) DÖNEMİNE
TARİHLENEN BALIKESİR, KUVA-Yİ
MİLLİYE MÜZESİ'NDEKİ ÜÇ ADET
ASPER
Ceren ÜNAL
141

TARSUS MÜZESİ'NDE YER ALAN
FİĞÜR TASVİRLİ
ARTUKOĞULLARI SIKKELERİ
“12.-13. YÜZYILLARDA ANADOLU'DA
İKONOGRAFİK ALIŞVERİŞ”
H. Sibel ÜNALAN
Ceren ÜNAL
163

CECİ N'EST PAS UN MUR:
REPRESENTATION AND REALITY IN
EPHESIAN URBAN BOUNDARIES
Brianna BRICKER
185

ARCHAOMETRICAL PERSPECTIVES
IN TURKEY
Ali Akın AKYOL
201

KİTAP TANITIMI:
MANİSA MÜZESİ BİZANS SIKKELERİ
Emine TOK
209

KİTAP TANITIMI:
ANADOLU'DAKİ TÜRK
KÜTÜPHANELERİ
Mükerreren KÜRÜM
211

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNUM II

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık tümü 12 punto büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.
Kitap için:
Demiriş 2006 Demiriş, B., *Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı*, Ege Yay., İstanbul.
Makale için:
Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, *Lucerna Klasik Filoloji Yazıları*, İstanbul.
- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca **(Lev.1)**, **(Lev. 2)** kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Makale ve levhalar, CD’ye yüklenerek çıktısı ile birlikte yollanmalıdır.

PRAEFATIO

Mersin Olba Kazıları'nın bilimsel dergisi olarak 2011 yılında yayınlanmaya başlanan Seleucia ad Calycadnum Dergisi'nin ikinci sayısını okurlarımıza sunmaktayız. Erken Hıristiyanlık teması ile çıkan ilk sayımızdan sonra, ikinci sayıda daha geniş bir çerçeve içine yerleştirilebilecek bir içerikle dergimiz sizlerle buluşuyor. Olba arkeolojisi ve yerleşim tarihi konusundaki makalelerin yanında nümizmatik, arkeometri, Anadolu'da kent tasarımına ilişkin çalışmalar da dergimiz kapsamında yer almakta. Bu sayının çıkmasını sağlayan tüm yazarlarımıza, katkılarından dolayı yayın kurulumuz üyelerine teşekkürlerimizi sunarız. Arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, sanat tarihi konularında yapacağınız çalışmaların Seleucia ad Calycadnum dergisinin gelecek sayılarında yer almasından mutluluk duyacağımızı belirtiriz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (ma)

PRAEFATIO

We are proud to present the second volume of the annual journal of Mersin Olba excavations, Seleucia ad Calycadnum. After the first issue focusing on Early Christianity, a wider content of articles such as archaeometry, numismatic, urban design in Asia Minor will be presented in the second volume as well as the studies on the settlement history and archaeology of Olba. We wish to thank all our contributors, colleagues in the scientific board. It will be an honour for us to welcome our colleagues studying on archaeology, ancient languages and cultures and the history of art for the future issues of “Seleucia ad Calycadnum”.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (ma)

PRINCIPATVS DEVRİ ROMA SENATVS'U: ÜYE SAYISINDA DÜZENLEMELER (LECTIO SENATVS), SENATVS'A GİRİŞ KOŞULLARI VE YOLLARI, YASAL İŞLEYİŞ

Efrumiye ERTEKİN*

Özet

*Principatus rejiminde politik gücünü kaybeden Roma Senatosu, halk meclislerinin önemini yitirmesine paralel olarak kademeli bir şekilde yeni siyasi sistemin yasa, yargı ve seçim organı haline gelmiştir. Bu makalenin amacı Principatus Devri Roma Senatosu'nun kurumsal yapısı ve işleyişiyle ilgili genel bilgiler vermektir. İç Savaşları sona erdiren Augustus, Cumhuriyet döneminin sonlarında 1000'in üzerine çıkan Senatus'un üye sayısını 600 indirmiştir. Senatus üyeliği için gerekli olan para miktarını artırmak suretiyle Senatus'a yeniden aristokratik bir çehre kazandırmak istemiştir. Augustus'un asıl amacı Senatus Sınıfını (ordo Senatorius) kapalı bir sınıf haline getirmektir. Ancak sonraki imparatorlar zamanında Senatus Sınıfından olmayanlar hatta eyaletliler *latus clavus*'un verilmesi veya *adlectio* yoluyla Senatus'a alınmışlardır. Böylece Roma devletini yöneten memurların rezervuarı durumunda olan Senatonun sosyal tabanı genişletilmiştir. Augustus'dan itibaren senatörler listesi (*album Senatorium*) her yıl gözden geçirilmiştir. Augustus'un yapmış olduğu düzenlemeye göre Senatus'un olağan toplantıları ayda iki kez yapıyordu. Toplantı genellikle *curia Iulia* adı verilen Senatus binasında yapılırdı. Senatus toplantıları dinsel bir törenle başlardı. Senatörler görüşlerini rütbe sırasına göre açıklardı. *Senatus consulta* adı verilen Senato kararları belirli bir formata göre yazıya geçirilir ve yayınlanırdı.*

Anahtar Sözcükler: Senatus, *album Senatorium*, *lectio Senatus*, *census*, *latus clavus*, *adlectio*, *Senatus consultum*.

* Doç. Dr. Efrumiye ERTEKİN, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü-33342 MERSİN. E – posta: efertekin@mersin.edu.tr.

Abstract

The Roman Senate that lost its political power in the Principate, in parallel with the losing importance of the public assemblies, has gradually become the legislative, the judiciary and the electoral body in the new political system. The purpose of this article is to provide general information about the institutional structure and functioning of the Imperial Roman Senate. Having ended the civil wars, Augustus reduced the number of the Senate's members, which had expanded to 1000 in the late Republican period, to 600. By increasing the amount of money required for the membership, he wished to give again an aristocratic face to the Senate. The main aim of Augustus was to convert the senate into a closed class. However, under the reign of later emperors, those who didn't belong to the Senatorial class and provincials enrolled to the Senate by giving latus clavus or the method of adlectio. So the social base of the Roman Senate, which is the reservoir of the state government officials, was expanded. The official list of senators (album Senatorium) was revised each year from the time of Augustus. According to the regulation introduced by Augustus, ordinary meetings of the Senate were held twice a month. Meetings were usually held in the Senate House called Curia Julia. The meetings of the Senate began with a religious ceremony. Senators offered their opinion in the order of rank. The decisions of the senate called Senatus consulta were passed writing according to a specific format and issued.

Keywords: *Senatus, album Senatorium, lectio Senatus, census, latus clavus, adlectio, Senatus consultum.*

Cumhuriyet Döneminin son yüzyılına damgasını vuran İç Savaşlar hem cumhuriyetçi düşüncüyü hem de Cumhuriyet kurumlarını yıpratmıştır. Fiilen imparatorluk haline gelen Roma'nın idari ihtiyaçlarına cevap veremeyen yönetim sistemi ciddi yaralar almıştır. Bu koşullar altında monarşi cumhuriyetin alternatifi olarak görülmeye başlamıştır. Ancak Caesar'ın öldürülmesi, mutlak monarşi için koşulların henüz olgunlaşmadığını göstermiştir. Ceasar'ın başına gelenlerden ders alan Augustus, cumhuriyetçi fikirlerin hala güçlü olduğu Roma toprak aristokrasisini karşısına alarak kendi egemenliğini tesis edemeyeceğini çok iyi kavramıştır. Bu nedenle Cumhuriyet Devri kurumları ile monarşi prensiplerini birleştirmek ve uzlaştırılmak suretiyle *Principatus* adı verilen yeni bir sitemin temellerini atmıştır. *Senatus*'u ise sistemin kilit kurumu olarak düşünmüş; yeni siyasal sistemin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemiştir. Cumhuriyet Devrinde danışma meclisi sıfatıyla Roma devletinin iç ve dış politikalarına yön veren Roma Senatosu, Principatus Devrinde, yasama, yargı ve seçim organı olarak sistem içindeki varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Senatus, Roma Devletinin en eski ve uzun ömürlü kurumudur. Krallık Döneminin başından Doğu Roma'nın başkenti Constantinopolis'in (İstanbul) 1204 yılında Latinler tarafından işgaline kadar yaklaşık iki bin yıl varlığını sürdürmüştür. Günümüzün çift meclisli politik sistemleri incelendiğinde, senatonun yasama organının bir parçası olarak son derece etkili bir konumda olduğu görülmektedir. Hem Roma devleti içindeki uzun ömrü ve sürekliliği hem de günümüzün modern devletlerine kadar gelen etkisi göz önünde bulundurulduğunda, politik sistemlerin tarihçesine ilişkin araştırmalarda Roma Senatosunun ele alınması özel bir önem arz eder. Nitekim Avrupa'da Roma senatosuyla ilgili çalışmaların tarihçesi 18. yüzyıl başlarına kadar iner¹. 19. yüzyılda ise Tarih bilimindeki gelişmelere paralel olarak Roma Senatosuyla ilgili önemli yapıtlar ortaya konulmuştur. Bunlar arasında ünlü Fransız tarihçisi Marc Bloch'un babası Gustave Bloch'un Paris'te 1883 yılında yayınlanan *Les origines du sénat romain: recherches sur la formation et la dissolution du sénat patricien* ve Charles Lecrivain'nin Paris'de 1888'de yayınlanan *Le sénat*

1 18. yüzyılda Roma Senatosuyla ilgili önemli yayınlar arasında şunları saymak mümkündür: Fyot de LaMarche, François, *Le Sénat romain*, Paris 1702; Vertot, René Aubert de, *Difficultez touchants la Constitution du Senat Romain*, Haye 1721; Burgess, Daniel, *A short account of the Roman Senate, and the manner of their proceedings*. London 1729; Middleton, Conyers, *A treatise on the Roman Senate*, London 1747; Chapman, Thomas, *An essay on the Roman senate*, Cambridge 1750; Hooke, Robert, *Observations on different dissertations upon the Roman Senate*, London 1758; Hervey, John, Conyers Middleton, and Thomas Knowles, *Letters between Lord Hervey and Dr. Middleton concerning the Roman Senate*, London 1778.

romain depuis Dioclétien à Rome et à Constantinople adlı çalışması önemlidir. Ünlü Roma tarihçisi Theodor Mommsen'in ise *Römisches Staatsrecht* adlı üç ciltlik eserinin 1888 yılında Leibzig'de yayınlanan 3. cildinin 2. kısmı Roma Senatosuna ayrılmıştır. İmparatorluk Devri Senatosuyla ilgili güncel yayınların başında Richard Talbert'in 1984 yılında Princeton'da yayınlanan *The Senate of Imperial Rome* adlı eseri gelmektedir. Bunların dışında Roma Senatosunu farklı açılardan inceleyen yabancı dillerde kaleme alınmış pek çok çalışma bulunmaktadır².

Konuyla ilgili olarak Türkçe literatür tarandığında, kurum olarak Roma Senatosunu ele alan herhangi bir yayın bulunmadığı görülmektedir. Roma tarihine ve hukukuna ilişkin³ kitaplarda ise *Senatus*'la ilgili son derece yüzeysel bilgiler yer almaktadır. Türkçe literatürdeki eksiklik nedeniyle, bu çalışmada Roma devletinin kilit kurumlarından biri olan Roma Senatosu ele alınmıştır. Roma Senatosunun geleneksel karakterindeki büyük değişiklikten dolayı dönem olarak Principatus Devri seçilmiştir. Başlangıçta Principatus Devri Senatosunun tüm yönleriyle ele alınması düşünülmüşken; bir dergi makalesini aşan kapsamı nedeniyle, burada yalnızca *Principatus* Devrinde yepyeni bir çehre kazanan Roma Senatosu'nun kurumsal yapısı ve işleyişiyle ilgili genel bir tablo çizmekle yetinilmiştir. *Principatus* Devri Roma Senatosunun görev ve yetkilerinin bir başka çalışmada ele alınması düşünülmüştür. Bu çerçevede

- 2 Kurum olarak Roma Senatosunu çeşitli yönlerden ele alan diğer eserler arasında şunlar zikredilebilir: Sattler, Peter, *Augustus und der Senat: Untersuchungen zur römischen Innenpolitik zwischen 30. und 17 v. Christus*, Göttingen, 1960; Mispoulet, Jean B., *La Vie parlementaire à Rome sous la République: Essai de reconstitution des séances historiques du Sénat romain*, Roma 1967; Jones, Brian W., *Domitian and the senatorial order: a prosopographical study of Domitian's relationship with the Senate, A.D. 81-96*, Philadelphia, 1979; Mannino, Vincenzo, *L'auctoritas patrum*, Milano 1979; Dietz, Karlheinz, *Senatus contra principem: Untersuchungen zur senatorischen Opposition gegen Kaiser Maximinus Thrax*, München 1980; Garbarino, Paolo, *Ricerche sulla procedura di ammissione al senato nel Tardo Impero Romano*, Milano, 1988; Chastagnol, André, *Le Sénat romain à l'époque impériale: recherches sur la composition de l'Assemblée et le statut de ses membres*, Paris 1992; Paananen, Unto, *Senatus populusque romanus: studies in Roman republican legislation*, Helsinki, 1993; Strothmann, Jürgen, *Kaiser und Senat: der Herrschaftsanspruch der Stadt Rom zur Zeit der Staufer*, Köln 1998.
- 3 Roma hukukuna ilişkin kitaplarda biraz daha detaylı bilgilere rastlamak mümkündür. Sadri Maksudi Arsal'ın İstanbul Üniversitesi tarafından 1948 yılında yayınlanan *Umumi Hukuk Tarihi* adlı kitabının Roma Hukukuna ayrılan beşinci bölümünde, 200 – 206. sayfalar arasında Cumhuriyet Devri Senatosuna, 361 ve 362. sayfalar da ise İmparatorluk Devri Roma Senatosuna yer verilmektedir. Ziya Umur'un daha geniş tarihi giriş kısmına sahip olan *Roma Hukuku* kitabının 1974 yılı baskısında 54-57. sayfalar arasında Cumhuriyet Devri, 104-106. sayfalar arasında ise Principatus Devri Senatosu yer almaktadır.

aşağıda önce *Senatus*'un üye sayısındaki düzenlemelerden bahsedilmiş; arkasından söz konusu dönemde *Senatus*'a giriş koşulları ve yolları üzerinde durulmuştur. Son olarak kurum olarak *Senatus*'un işleyişi ele alınmıştır.

I. Üye sayısında düzenlemeler ve üye seçimi (*lectio Senatus*)

Krallık Döneminin başlarında Roma toplumu yalnızca bir kabileden (*Ramnes*) oluştuğu için, *Senatus* 100 kadar büyük arazi sahibi ailenin başkanlarından oluşuyordu⁴. Ancak Sabın kabilesi *Titius*'in Roma'ya katılımıyla senatörlerin sayısı 200'e yükselmiştir⁵. Daha sonra üçüncü kabile *Luceres*'in Roma'ya katılımı ile sayı 300'e çıkmıştır⁶. Bu sayı yüzyıllarca değişmeden kalmıştır. Cumhuriyet Devri Roma Senatosu'nun üye sayısında ilk radikal değişiklik, Sulla'nın diktatörlüğü sırasında (MÖ 82–79) olmuştur. Gelenekselleşmiş olan 300 üye sayısı, Sulla taraftarı 300 atlının *Senatus*'a alınmasıyla 600'e çıkarılmıştır⁷. Daha sonraki adım Caesar tarafından atılmıştır. Caesar sıradan askerleri, azatlıları hatta *peregrinus*ları *Senatus*'a almak suretiyle üye sayısını 900'e yükseltmiştir⁸. Onun ölümünden sonra bu sayı zaman zaman 1000'in üzerine çıkmıştır⁹.

İç Savaşları sona erdiren Augustus'un "Cumhuriyetin restorasyonu"yla ilgili en önemli icraatı, *Senatus*'un üye sayısında ve *Senatus* üyeliğinde aranan özelliklerde değişiklik yapması olmuştur¹⁰. Senatörler listesini (*album Senatorium*)¹¹ çeşitli defalar gözden geçiren Augustus üye sayısını 600'e indirmiştir¹². Augustus, Caesar tarafından Senato'ya alınmış olan alt sınıf mensuplarını Senato'dan uzaklaştırmak¹³ suretiyle kuruma yeniden aristokratik bir çehre kazandırmıştır.

Augustus'un senatörlerin sayısını hangi yetkiyle ve ne şekilde azaltmış olduğu oldukça tartışmalıdır. Augustus'un bizzat *censor*luk görevini üstlenen üstlenmediği konusunda antik kaynaklarda son derece çelişkili bilgiler bulunmaktadır. Bilindiği üzere krallığın yıkılışından sonra Senatörler listesini göz-

4 Plut. *Rom.* 13.1.

5 Dion. Hal. *Ant.* 2. 47.1; Plut. *Rom.* 20.

6 Dion. Hal. *Ant.* 3.67.1; Liv. 1.35.6; Cic. *rep.* 2.20.

7 App. *civ.* 1. 100.

8 Cass. Dio. 43.47.2.; Suet., *Caes.* 80.

9 Suet. *Aug.* 35.1; Cass. Dio 52.42.

10 Abbott 1963, 381; Talbert 1984a, 131 vd.; Talbert 1996, 324 vd.

11 *Album Senatorium* Senatörler listesi anlamında Tacitus tarafından kullanılmıştır, bk. *Ann.* 4. 42

12 Cass. Dio 54.13.

13 Suet. *Aug.* 35; Cass. Dio 52.42.

den geçirme ve değişiklik yapma (*lectio Senatus*) yetkisi *consullere* geçmiştir. Bu görev, MÖ 443 yılından itibaren *ensorlara* devredilmiştir. Başlangıçta *ensorlara* yeni *Senatus* üyelerini kimler arasından ne şekilde seçecekleri konusunda geniş bir inisiyatif tanınmıştı. Ancak MÖ 312 yılında çıkarılan *Ovinia* Yasası (*Lex Ovinia de senatus lectione*) ile *ensorların* söz konusu yetkisi sınırlandırılmıştır. Yasaya göre artık *Senatus*'daki eksikler daha önce yüksek dereceli memuriyet yapmış olanlardan tamamlanacaktır¹⁴. Yasa Sulla dönemine kadar yürürlükte kalmış; Sulla'nın *quaestor* seçilen birinin otomatik olarak *Senatus*'a kabulüne ilişkin düzenlemesiyle birlikte önemini yitirmiştir. Hem Sulla hem de Caesar *Senatus*'la ilgili düzenlemelerini *dictatorluk* yetkilerine dayanarak yapmışlardır¹⁵. İç Savaşlar Roma Cumhuriyeti'nin pek çok kurumu gibi *ensorluk* kurumunu da yıpratmıştır. Augustus İç Savaşları sonlandırıp kontrolü ele aldığıda *ensorluk* kurumu fiilen ortadan kalkmış gibi görünmektedir. Bu nedenle Augustus'un fiilen *ensorluk* yapıp yapmadığı tartışmalı bir konudur. Bu tartışmalı durum hem antik kaynaklara hem de modern araştırmalara yansımıştır. Augustus'un *Senatus*'la ilgili düzenlemelerine ilişkin en önemli kaynak kendi icraat raporu olan *Res Gestae*'in (*Monumentum Ancyranum*'un)¹⁶ aşağıda çevirisi yer alan sekizinci bölümüdür:

“...Beşinci konsüllüğümde (MÖ 29) halktan ve Senatodan aldığım yetkiyle patriciusların sayısını artırdım. Üç defa *Senato* seçimi (*lectio Senatus*) yaptım ve altıncı konsüllüğümde (MÖ 28) çalışma arkadaşım M. Agrippa ile bir nüfus sayımı (*census*) gerçekleştirdim. Kırk bir yıllık bir aradan sonra *lustrum* düzenledim. Bu *lustrumda* 4,063,000 Roma vatandaşı *census* listesine girdi. İkinci bir defa C. Censorinus ile C. Asinius'un konsüllükleri sırasında (MÖ 8) konsüllük *imperiumu*yla yalnız başıma bir *lustrum* yaptım. Bu *lustrumda* ise 4,233,000 Roma vatandaşı *census* listesine girdi. Üçüncü defa Sex. Pompeius ile Sex. Appuleius'un konsüllükleri zamanında (MS 14), yine konsüllük *imperiumu* ile oğlum Tib. Caesar çalışma arkadaşım olduğu halde *lustrum* yaptım. Bu *lustrumda* 4,937,000 Roma vatandaşı *census* listesine girdi. Yeni kanunlar çıkarmak suretiyle atalarımızın kullanılmaz hale gelen pek çok geleneklerini yeniden ihya ettim ve gelecek nesillerin örnek alması için bizzat kendim örnekler oluşturdum...”

14 Abbott 1963, 221; Mousourakis 2003,71.

15 Abbott 1963, 220.

16 *Mon. Anc.* 8.

Yine *Monumentum Ancyranum*'un altıncı bölümü¹⁷ *ensorluk* yetkisiyle bağlantılı olarak aşağıdaki ifadeleri içermektedir:

“...*Marcus Vinicius* ve *Quintus Lucretius* 'un *consullüklerinde* (MÖ 19), daha sonra *Publius* ve *Gnaius Lentulus* 'un *consullüklerinde* (MÖ 18), üçüncü kez *Paullus Fabius Maximus* ve *Quintus Tubero* 'nun *consullüklerinde* (MÖ 11), *Senatus* ve halk oybirliği ile, çalışma arkadaşım olmadan ve olağanüstü yetkiyle kanunların ve ahlakın denetleyicisi (*curator legum et morum*) olarak seçilmem gerektiğine karar verdiklerinde, atalarımızın geleneğine aykırı olan hiçbir yetkiyi kabul etmedim. O zamanlar *Senato* 'nun benden yerine getirmemi istediği işleri *tribunusluk* yetkim sayesinde yürüttüm. Hatta bu görev için kendi ricamla *Senatus* 'dan beş kez çalışma arkadaşı aldım...”

Monumentum Ancyranum'dan alınan yukarıdaki pasajlara göre Augustus hiçbir zaman özel bir *ensorluk* görevi ve yetkisi (*ensoria potestas*) üstlenmemiştir. Hem *censusu*¹⁸ hem de *lectio Senatusu* bizzat *consullük* görevi üstlenmiş olarak veya fiilen *consul* olmadan *consulluk imperiumu* ile gerçekleştirmiştir. İlk pasajın sonunda ve ikinci pasajda bahsedilen kanunlar ve ahlak üzerindeki denetimini ise *tribunusluk* yetkisiyle gerçekleştirmiştir. *Census* tarihlerini belirttiği halde *lectio Senatus* tarihlerini vermemiştir. Bilindiği üzere *Monumentum Ancyranum* dikkatli kullanılması gereken bir kaynaktır. Tarihsel gerçekliği her zaman doğru yansıtmamaktadır. Bu nedenle konuyla ilgili diğer kaynakların da titizlikle gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Augustus'un kendi beyanının tersine, Cassius Dio¹⁹ MÖ 29'da Augustus'un Agrippa ile birlikte *ensorluk* görevi üstlenmiş olduğunu ve bu yetkiyle *Senatus*'daki ilk tasfiye faaliyetlerini gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Arkasından bu işi nasıl gerçekleştirdiğini özetle şöyle aktarmaktadır: İç Savaşlar döneminde Atlı Sınıftan ve ordunun daha alt kademelerinden çok sayıda kişi *Senatus*'a alınmıştır. Böylece *Senatus*'un üye sayısı 1000'in üzerine çıkmıştır. Augustus bu kişileri *Senato*'dan uzaklaştırmak istemiş; ancak listeden isimlerini bizzat kendisi silmekten kaçınmıştır. Bunun yerine onlara aile kökenlerini ve yaşam biçimlerini hatırlatmış; bu şekilde onların kendi istekleriyle *Senato*'dan ayrılmalarını sağlamaya çalışmıştır. İlk etapta 50 kişi gönüllü olarak *Senatus* üyeliğinden ayrılmışlardır. Arkasından 140 senatör

17 *Mon. Anc.* 6.

18 Augustus'un üç kez *census* yaptığı Suetonius tarafından da doğrulanmaktadır. Bk. *Aug.* 27.5.

19 52.42.

önceki grubun yaptığını yapmaya zorlanmıştır. Böylece ilk *lectioda* 190 kişi Senato'dan uzaklaştırılmış ve sayı 800'e indirilmiştir. Ancak tepki çekmemek için Senato'dan uzaklaştırılanların isimleri tamamen listeden silinmemiş; listenin ikinci bir bölümde bunların ismi yer almaya devam etmiştir. Söz konusu kişiler zaman içinde kendiliklerinden özel yaşamlarına dönmüşler; bir süre sonra *Senatus*'la bağlantıları kesilmiştir. Bu açıklamaların ardından Dio, Augustus'un *Senatus*'un izniyle *patrici* ailelerin sayısını artırdığını belirtmektedir²⁰. Dio'nun yukarıdaki anlatılarından anlaşıldığına göre, *patricius*ların sayısının artırılması ve ilk *lectio Senatus* aynı yıl gerçekleşmiş gibi görünmektedir. Augustus *patricius*ların sayısını MÖ 29 yılında artırdığını beyan ettiğine göre, ilk *lectio* MÖ 29 yılında gerçekleşmiş olmalıdır²¹. Ya da yukarıda bahsedilen ilk 50 kişi MÖ 29'da kendi istekleriyle Senatodan ayrılmış, diğer 140 kişi ise MÖ 28'de *census*un tamamlanmasından sonra *Senatus*'dan uzaklaştırılmıştır. Bu durumda ilk *lectio* iki aşamada gerçekleşmiş olmalıdır.

Dio'ya göre Augustus MÖ 29 yılındaki ilk *lectioyu* Agrippa ile birlikte *ensorluk* yetkisiyle²² gerçekleştirmiştir. Augustus'un *ensorluk* yaptığına dair başka bir kaynak ise, MÖ 28 yılına ait yarı resmi bir belge olan *Fasti Venusini*'dir²³. Burada "*imp. Caes. VI, M. Agrippa II, idem censoria potest. Lustrum fecer*" ibaresi yer almaktadır. Bu durumda Augustus'un MÖ 29 yılında *ensorluk* görevini üstlenmiş olduğunu ve aynı yıl gerçekleştirdiği *lectio Senatus*'u ve MÖ 28'deki *censusu*, *ensorluk* yetkisiyle ifa ettiğini düşünmek mümkündür.

Suetonius²⁴ ise Augustus'un iki kez *lectio Senatus* yaptığını belirtmektedir. İlk *lectioda* elemelerin bizzat Senatörlerin kendileri tarafından yapıldığını yani bir Senatörün diğerinin ismini verdiğini, ikincisinin ise Agrippa ile bizzat Augustus tarafından gerçekleştirildiğini söylemektedir. Oysa Augustus'un beyanına göre üç kez *lectio Senatus* yapılmıştır. Suetonius'un *lectio Senatus* için belirttiği yöntemlere bakıldığında, onun ikinci ve üçüncü *lectiodan* bahsettiği-

20 Tacitus da Augustus'un, *lex Seania* ile daha önce Caesar tarafından Senato'dan uzaklaştırılan köklü senatör ailelerinden gelenleri *patricius*lar arasına kabul ettiğini, bu şekilde *patricius*ların sayısını artırdığını belirtmekte yani Augustus'u doğrulamaktadır. Bk. *Ann.* 11.25.

21 Jones 1968,22; Talbert 1996, 324; Konuyla ilgili ilk çalışma olan Hardy'e (1919, 48) göre ise MÖ 28 yılında hem de *lectio Senatus* yapılmıştır.

22 Başka bir bölümde (54.2.1-2.) ise Augustus'a MÖ 22 yılında ömür boyu *ensorluk* yetkisi verildiğini, onun bunu kabul etmeyerek Munatius Plancus ve Paullus Aemilius Lepidus'un *ensor* seçilmesini sağladığını söylemektedir. Plancus ve Paullus'un MÖ 22'deki *ensorlukları* başka kaynaklar tarafından da doğrulanmaktadır. Bk. *Vell. Pat.* 2.95; Hammond 1959, 85.

23 *ILS*, 6123.

24 *Suet. Aug.* 35.1; 54.

ni, ilkini atlamış olduğunu düşünebiliriz. Aşağıda görüleceği gibi bir senatörün diğerini belirleme yöntemi Dio'nun anlatisına göre ikinci *lectioda* kullanılan bir yöntemdir.

İlk *lectioda* sayı 800 indirilmişti ama bu sayı hala fazlaydı. Augustus sayıyı daha da azalmak istiyordu. MÖ 18'deki ikinci *lectionun* nasıl gerçekleştirilmiş olduğu Dio²⁵ tarafından oldukça ayrıntılı bir biçimde tasvir edilmiştir. Augustus ikincisinde daha farklı bir yöntem kullanmıştır. İlk başta bizzat kendisi en iyi 30 adamı seçmiş ve bunları yemin ettirmek suretiyle kendine bağlamıştır. Arkasından her defasından beşer kişiden oluşan kura grupları oluşturulmuş, bunların ismi tabletlere yazılmıştır. Kuraya katılan beş senatörden biri çekilişi kazanarak senatörlük hakkını devam ettirmiş, diğerleri elenmiştir. Kurada çıkan senatör, kuraya katılacak sonraki beş kişinin ismini tabletlere yazmış, işlem bu şekilde devam etmiştir. Yani hem kura hem de bir senatörün diğerini belirlemesi yöntemi birarada kullanılmıştır. Başlangıçta belirlenen otuz kişinin bu kura grupları içinde yer almasını ve onların seçilmesini sağlayan bir sistem oluşturmuştur. Ancak bunun nasıl yapıldığı açıklanmamaktadır. Zaman zaman Augustus'un kendisi de seçime katılmış, bu şekilde sayıyı 600'e indirmiştir. Ayrıca Dio, Augustus'un asıl niyetinin sayıyı çok eski günlerde olduğu gibi 300'e indirmek olduğunu da vurgulamaktadır²⁶. Ancak bunun tepkilere yol açacağını düşünerek vazgeçmiştir. Böylece ilk iki *lectioda* sayıyla ilgili düzenlemeler tamamlanmıştır. Dio, bu bölümde ikinci *lectioda* Augustus'un *ensoria potestası* taşıyıp taşımadığı bilgisini vermemektedir. Ancak Dio başka bir yerde²⁷ Augustus'un MÖ 19'da ahlak üzerinde denetimi ve *ensorluk* yetkisini beş yıllığına aldığını belirtmektedir. Bu durumda Augustus MÖ 19 yılında ikinci kez *ensorluk* yetkisi almıştır. MÖ 18'deki *lectioyu* da ikinci *ensorluğunda* gerçekleştirmiştir.

Ayrıca Cassius Dio²⁸ MÖ 13, MÖ 11 ve MS 4'de gerçekleştirilen üç *lectio Senatus*'dan daha bahsetmektedir. MS 4 yılında gerçekleştirilmiş olan son *lectio Senatus* Augustus tarafından değil bir *triumvirler* ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir²⁹. Bu durumda bizzat Augustus'un üstlendiği üçüncü *lectio* MÖ 13 veya MÖ 11'de gerçekleştirilmiş olmalıdır. Dio'nun beyanına göre³⁰ MÖ12 yılında Agrippa'nın Cenaze töreninde Augustus *censusu* tamamlamak üzeredir. Dio'nun mantığına göre Augustus, bir yıl sonra yani MÖ 11 yılında

25 Cass. Dio 54.13.

26 54.14.

27 54.10.5.

28 54.26 (MÖ 13), 35 (MÖ 11); 55.13.(MS 4)

29 Suet. *Aug.* 37.1; Cass. Dio 55.13.3.

30 54.28.4; 54.35.

üçüncü *lectio Senatus*'u yapmış olmalıdır. Diğer taraftan bu tarih Augustus'un kendi beyanına göre kanunlar ve ahlak üzerinde üçüncü kez yetkilendirildiği yıldır. Bu durumda üçüncü *lectio* MÖ 11'de gerçekleştirilmiş olmalıdır³¹. MÖ 13 yılında ise *Senatus* üyeliğinin zenginlik ve yaşla ilgili koşulları yeniden düzenlenmiştir³².

A.H.M. Jones³³, Augustus'un MÖ 19, MÖ 18 ve MÖ 11'de reddetmiş olduğu yetkilerin *cura morum* ve *ensoria potestas* olmadığını onun reddettiği şeyin “*curator legum et morum summa potestate*” görevi olduğunu düşünmektedir. Jones'e göre Augustus kendisine verilen *ensoria potestas*ı kabul etmiş olmalıdır. Çünkü “*curator legum et morum summa potestate*”lik yeni bir görevi ve yetkiyi ifade etmektedir ve bu haliyle ataların geleneğine aykırıdır. Oysa *ensoria potestas*ın ataların geleneğine aykırı hiçbir yanı yoktur. Sonuç olarak Augustus MÖ 29, MÖ 19 ve MÖ 12 yıllarında yani *lectio Senatus*'ların hemen öncesinde *ensoria potestas*ı üstlenmiş olmalıdır³⁴. Bunları takiben MÖ 29/28, MÖ 18 ve MÖ 11 yılında bizzat Augustus tarafından üç kez *lectio Senatus* yapılmıştır. MS 4 yılında Augustus *Senatus*'da son bir kez daha düzenleme yapmak istemiş; güvendiği on kişiden üçünü kura ile seçerek bu görevi onlara vermiştir. Onlar senatörler listesini gözden geçirmişler, üyelik koşullarını sağlamayanları listeden silmişlerdir³⁵.

Bu durumda Augustus'un *ensorluk* yetkisi üstlendiğini neden gizlediği sorusunu yanıtlamak gerekecektir. Çünkü çok sayıda kişinin Senatodan uzaklaştırılması haksızlıklarla dolu ve büyük tepkilere yol açabilecek bir iştir. Augustus'un kullandığı yöntemler de onun bu işi bizzat yapmaktan kaçındığını göstermektedir. İlkinde Senatörleri kendi rızalarıyla ayrılmaya zorlamış, ikincisinde kendi yandaşlarıyla hileli kuralar düzenlemiş, sonuncusunda bu işi *triumvir*lere bırakmıştır. Senato'daki düzenlemeler “Cumhuriyet'in restorasyonu”yla ilgili en sancılı işti ve Augustus bunun unutulmasını istiyordu. A.H.M. Jones'a göre³⁶ Augustus *Senatus*'daki tasfiye faaliyetlerini özellikle “*Senatus ter legi*” biçimindeki üç kelime ile geçiştirmiştir ve okuyucularının onun asla *ensoria potestas*ı üstlenmediğini düşünmesini istemiştir. Eğer Augustus gerçekten böyle düşünmüşse, bu konuda başarılı da olmuştur. Pek çok araştırma eserinde Augustus'un asla *ensorluk* görevi üstlenmediği

31 Ayrıca bk. Jones 1968, 23; Talbert (1996, 325) son *lectio*'nun tarihini MÖ 13–11 arasına yerleştirmiştir.

32 Cass. Dio 54.26.

33 1968, 25.

34 Tartışmalar için bk. Jones 1968, 24 vd.

35 Cass. Dio 55.13.3; Suet. *Aug.* 37.1.

36 Jones 1968, 26.

bilgisi yer almaktadır³⁷.

Aşağıda *Senatus*'a giriş konusunda da anlatılacağı gibi, her yıl seçilen 20 *quaestorun* otomatik olarak *Senatus*'a girişiyse, *Senatus* kendi eksikliğini tamamliyordu. Augustus senatörler sınıfını kapalı bir sınıfa dönüştürmüştü. Bu nedenle uzunca bir süre *ensorlukla* ilgili kayıtlara rastlanmamaktadır. MS 47/8'de İmparator Claudius'un L. Vitellius ile birlikte *ensorluk* görevini üstlenmiş olduğu görülür³⁸. Söz konusu *ensorluk* döneminde *lectio Senatus* yapılmış, bazı senatörler gerekli maddi koşulu sağlayamadıkları için *Senatus*'dan uzaklaştırılmış, bunların yerine yeni üyeler alınmıştır. Söz konusu yeni Senatörler arasında eyalet kökenlilerde yer almaktadır. Tespit edilen bundan sonraki *ensorluk* görevi ise Vespasianus ve Titus tarafından icra edilmiştir³⁹. 71 yılına ait bir yazıtta Titus, *ensori designato* olarak zikredilmektedir⁴⁰. Vespasianus ve Titus gerçek anlamda *ensorluk* görevini 73 yılı Temmuz'unda üstlenmişler ve 74 yılı sonuna kadar 18 ay görev yapmışlardır⁴¹. Nero'nun şiddet içerikli uygulamaları ve 68/70 yıllarındaki çatışmalar Senatoyu ve senatörleri derinden etkilemiştir. Vespasianus *ensorluğunda Senatus*'da büyük çaplı bir yenilenme olmuştur. Pek çok eyaletli seçkin *adlectio* yoluyla *Senatus*'a alınmış, eyalet kökenli birçok aileye *patricius* statüsü verilmiştir⁴². Principatus Devri'nin son *ensorluk* görevi Domitianus tarafından üstlenilmiştir⁴³. Cassius Dio⁴⁴ Domitianus'un görevi 84 yılında üstlendiğini belirtmektedir. Ancak nümizmatik kanıtlar, onun Nisan 85'de *ensor* olduğunu ve hayatının sonuna kadar *ensor perpetuus* unvanını taşıdığını belgelemektedir⁴⁵. Suetonius, Domitianus'un *ensorlukla* ilgili uygulamaları hakkında detaylı bilgiler vermekte ve pek çok senatörün *Senatus*'dan nasıl uzaklaştırıldığını anlatmaktadır⁴⁶. Principatus'un bundan sonraki döneminde *ensorluk* yetkisi imparatorluk yetkisiyle kaynaşmıştır. İmparatorlar artık *Senatus*'a yeni bir üye seçmek ya da bir üyeyi

37 Örneğin bk. Lewis –Reinhold 1959: 24 n. 105; Hammond 1959, 85; ayrıca Kienast'da (1990: 65–68) Augustus'un yetkileri arasında *ensorluk* yetkisi yer almamaktadır.

38 Dio 60; Suet. *Claud.* 16.1; Suet. *Vitell.* 2.2.4.; Hammond 1959, 85; Kienast 1990, 91; Claudius ve Vitellius'un *ensorluğu* ile ilgili nümizmatik ve epigrafik bulgular için bk. Hammond 1959, 124, n.188.

39 Suet. *Vesp.* 8.1.; Hammond 1959, 85; epigrafik ve nümizmatik kaynaklar için bk.120 vd., n.177.

40 ILS 8903; Hammond 1959, 120, n.177.

41 Hammond 1959, 86; Kienast 1990, 108.

42 Eck 2000, 216.

43 Hammond 1959, 86; Kienast 1990, 115.

44 Cass. Dio, 67.4.3-4

45 Jones 1992, s. 106-7; Carradice, 1983, 27; 29.

46 Suet. *Dom.* 7-9

Senatus'dan uzaklaştırmak için ayrı bir *ensorluk* yetkisine ihtiyaç duymamışlardır.

II. *Senatus*'a giriş koşulları ve yolları

Senatus'a girebilmek için öncelikle Roma vatandaşı olmak ve özgür olarak doğmuş olmak gerekiyordu. İtibarlı bir aileden geliyor olmak her zaman aranan bir özellikti⁴⁷. Yüz kızartıcı bir suçtan yargılanıp hüküm giymiş olan birisi *Senatus* üyeliği de dahil memuriyet yapamazdı⁴⁸. Ayrıca fiziksel olarak sağlıklı olmak aranan başka bir özellikti. Ulpianus'un belirttiğine göre⁴⁹ eğer bir kişi *Senatus* üyeliği sırasında kör olmuşsa üyeliği devam ederdii ve ayrıca kör olmadan önce bir göreve atanmışsa o görevi de sürdürürdü. Bu bakış açısıyla düşünüldüğünde kör olan birisinin başka bir memuriyet beklentisinin olmaması gerekirdi. *Principatus* devrinde kariyerleri sırasında kör ve sağır olmuş, ancak *Senatus* üyeliği devam eden pek çok kişi bilinmektedir⁵⁰. Cassius Dio'nun anlattığına göre Augustus MÖ 13'de *Senatus Sınıfı* içinde bir inceleme yapmıştır⁵¹. 35 yaş üzerinde olanları dikkate almamış; ancak 35 yaşın altında olan, gerekli maddi koşulları sağlayan ve fiziksel bakımdan engeli olmayanları senatör olmaya zorlamıştır. Buradan da anlaşıldığı gibi *Senatus*'a ilk girişte fiziksel bakımdan engelli olmamak gerekiyordu, ancak görev sırasında bir engel oluşmuşsa bu kişilerin *Senatus* üyeliği devam ediyordu.

Ayrıca Senatör olmanın ekonomik bir bedeli vardı. Cumhuriyet Döneminde Atlı Sınıfı ve *Senatus Sınıfı* arasında keskin bir ayrım olmadığından hem atlılar hem de senatörler için 400.000 *sestertiusluk* maddi koşul aranıyordu. Augustus *Senatus Sınıfını*, Atlı Sınıftan ayırmak için MÖ 18 ila MÖ 13 arasında yapmış olduğu bir değişiklikle senatörler için aranan koşulu 1.000. 000 *sertertiusa* çıkarmıştır⁵². Ancak bu rakam pek çok senatör için oldukça cüzi bir miktardı. Ayrıca imparatorlar istedikleri kişileri maddi açıdan destekleyerek servet koşulunun yerine getirilmesine katkıda bulunuyorlar veya fakirleşme nedeniyle Senato'dan atılmalarını engelliyorlardı⁵³. Caligula zamanında MS

47 Mommsen 1888, 867-77.

48 Marcianus bu durumu Dig. 48.7.1.pr.'de *Lex Iulia de vi privata*'ya göre yargılanıp hüküm giymiş olanlar biçiminde ifade eder. Söz konusu yasa Caesar ya da Augustus zamanında çıkarılmış olmalıdır.

49 Dig. 3.1.1.5

50 Örnekler için bk. Talbert 1984b, 10, dn. 5,6.

51 54.26.8.

52 Dio Cass. 54.17.3; 54.26.3; Tac. *Ann.* 2.37; Suet. *Aug.* 41; Millar 1977, 297; Alföldy 1988, 115.

53 Bu konudaki pek çok örnek için bk. Millar 1977, 297-299.

38 deki bir düzenlemeyle⁵⁴ iki sınıf arasındaki ayrım çok daha keskin hale getirilmiştir. Buna göre eğer bir atlı *adlectio* yoluyla *Senatus* Sınıfı'na mensup bir göreve atanmış veya *latus clavus*'un verilmesi yoluyla *Senatus* Sınıfı'na alınmışsa, artık Atlı Sınıfla bağları tamamen kopmuş demektir⁵⁵.

Senatus'un sosyal tabanında meydana gelen değişikliklere paralel olarak zaman içinde başka koşullar da getirilmiştir. Bilindiği üzere Senatörler büyük toprak sahibi kimselerdi. İmparatorluğun genişlemesiyle birlikte, pek çok senatör eyaletlerde de büyük mülklere sahip olmuştu. Özellikle eyalet kökenli senatörlerin mülkleri eyaletlerde idi. Traianus hem eyalet kökenli senatörlerin Roma'ya olan bağlılığını artırmak hem de ayrılıkçı hareketleri bertaraf etmek amacıyla senatörlerin zenginliklerinin en azından üçte birini İtalya topraklarına yatırmaları zorunluluğu getirmiştir⁵⁶. Ayrıca Cumhuriyet Dönemi'ndeki *Senatus* üyelerinin ticaret ve taahhüt işlerine girmeleri, gemi ticareti yapmaları yasağı⁵⁷, *Principatus* Döneminde de devam etmiştir.

Principatus Devrinde senatör olmanın üç yolu vardı. Birincisi bir senatör çocuğu olarak dünyaya gelmek, ikincisi imparator tarafından *Senatus* Sınıfı'nın ayırıcı işareti olan *latus clavus*'un⁵⁸ verilmesi, üçüncüsü ise yine imparator tarafından Atlı Sınıf'tan *adlectio*⁵⁹ yoluyla belli bir aşamada *Senatus*'a alınmaktı.

Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarından ve Augustus'un düzenlemelerine kadar olan süreçte Atlı Sınıf ve *Senatus* Sınıfı arasındaki geçişler akışkandı. Prensip olarak bir senatörün oğlu Atlı Sınıf mensubu sayılıyordu. Bir senatörün oğlu hem atlı olarak hem de senatör olarak görev yapabiliirdi. Ancak *Senatus*'a girinceye kadar atlı olarak kalırdı⁶⁰. Augustus'un en önemli icraatı bu iki sınıf arasına kesin bir sınır çizmek olmuştur⁶¹. Bir senatörün oğlu artık yasal olarak *Senatus* Sınıfından sayılıyordu⁶². Augustus bu şekilde *Senatus* Sınıfını kapalı bir sınıf haline getirmiştir.

Augustus'la birlikte senatör olmak için *Senatus* sınıfından gelmek zorun-

54 Dio Cass. 59.9.5

55 Alföldy 1988, 116.

56 Plin. *Ep.* 6.19.1 vd.

57 Bu yasak MÖ 220 yılında çıkarılan *lex Claudia de nave senatorum* ile konulmuştur.

58 *Latus clavus*, senatörlerin ve senatör çocuklarının tuniklerinin kenarında yer alan erguvan renkli geniş şeritlere verilen isimdir.

59 *Adlectio* kelime olarak kaydetmek, seçmek anlamına gelir. Teknik olarak bir sınıftan başka bir sınıfa alımı, ya da memuriyet hiyerarşisindeki sıranın bozularak, bir görevden başka bir göreve atanmayı ifade eder.

60 Dio 53.23; 54.2; 55.2.13; Isid. *Orig.* 9.4.12; CIL 11 810

61 Alföldy 1988: 115.

62 Suet. *Aug.* 38.2; Dig. 23.2.44.

luluk haline gelmiştir⁶³. *Senatus* Sınıfı'nın tanımına göre, Senatörler ve baba tarafından 3. göbeğe kadar olan varisleri bu sınıfı oluşturuyordu⁶⁴. Bunlar için *Senatus*'a nasıl girileceği belirli idi. Bir senatör çocuğu *Senatus*'a kabul edilmeden önce iki aşmadan geçmesi gerekirdi. Gallienus'un reformlarına kadar askeri ve sivil idare birbirinden ayrı olmadığı için bir senator adayı *Senatus*'a girmeden önce hem askeri hem de sivil alanda kendisini kanıtlamak zorundaydı. İlk basamak "Yirmiler Heyeti" üyeliği (*Vigintiviratus*) idi⁶⁵. Cassius Dio bu temel görevlerin MÖ 13'den kısa bir süre önce *Senatus*'a giriş için zorunlu hale getirildiğini belirtmektedir⁶⁶. Bu görevlerin süresi ortalama bir yıl idi. İkinci aşamayı askeri *tribunusluk* oluşturuyordu. Her lejyondaki altı *tribunusluk*tan (binbaşılık) biri *Senatus* Sınıfı mensuplarına (*tribunus laticlavus*) ayrılmıştı. Bu görevleri tamamlayan Senatör çocukları⁶⁷, en erken 25 yaşında *quaestor* seçilmek suretiyle *Senatus*'a resmen girmiş oluyordular.

Eğer bir kişi gerekli servete sahipse, imparator tarafından *latus clavus* giydirilerek ona senatör olmanın yolları açılabilirdi. Atlı Sınıf mensuplarının çocukları imparator tarafından *latus clavus*'un verilmesiyle *Senatus*'a alınıyorlardı⁶⁸. *Latus clavus*'u alanlar kariyerlerine senatör çocukları gibi *Senatus*'a giriş öncesinde üstlenilen görevleri icra ederek başlıyorlardı. *Senatus Sınıfı*'nın ayırıcı işareti olan *latus clavus*'un verilmesinde imparatora yakın kişilerin ricaları önemli bir rol oynuyordu. Genç Plinius'un mektuplarında bu duruma güzel bir örnek vardır: "...*Sextus* için *Caesar*'ımızdan *latus clavus*'u aldım, ayrıca *quaestorluk* ve *tribunusluğa* ulaşmasında benim *suffragiumum* rol oynadı..." demektedir⁶⁹. Augustus ve Tiberius döneminde imparator tarafından *latus clavus*'un *Senatus* Sınıfı'ndan olmayanlara verilmesi çok sık rastlanan bir durum değildi⁷⁰. Suetonius Vespasianus'a *latus clavus*'un verilmesinden bahsetmekte ancak tarih vermemektedir⁷¹. Söz konusu olay Tiberius döne-

63 Dio 59. 9; Tac. *Ann.* 13.25; Suet. *Nero* 26.

64 Mommsen 1877, 466

65 Bu görev kapsamında Roma kentinde icra edilen bir grup küçük memuriyetler vardı. Bu heyette şu memur grupları yer alıyordu: *Triumviri monetales* (üç kişilik ekipten oluşan darphane memurları), *Quattorviri viarum curandarum* (dört kişiden oluşan yol bakım ekibi), *decemviri stlitibus iudicandis* (10 kişiden oluşan hakimler kurulu) *Triumviri capitales* (Üç kişiden oluşan hapishane memurları).

66 66 54, 26, 6

67 Bazı Senatör çocuklarının askeri *tribunusluk* yapmadan *Senatus*'a girdikleri de oluyordu.

68 Talbert 1996, 326.

69 Plin. *Ep.* 2.9.2.

70 Millar 1977, 291.

71 Suet. *Vesp.* 2.

minde olmalıdır⁷². Yine Tiberius döneminde bir senatörden *latus clavus*'un geri alındığından bahsetmektedir⁷³. Claudius döneminde *latus clavus*'un verilmesi daha sistematik hale gelmiştir⁷⁴. Daha sonraki imparatorlar tarafından *latus clavus*'un verilmesine dair pek çok örnek bulunmaktadır⁷⁵. Septimius Severus'a Marcus Aurelius tarafından *latus clavus*'un verilmesi güzel bir örnektir⁷⁶. *Latus clavus*'un bir *Senatus consultum*la verildiği durumlara da örnekler vardır. Tacitus'un belirttiğine göre *Aedui*'lerin *Senatus*'a ilk girişleri konusunda Claudius *Senatus*'da bir konuşma yapmış, daha sonra bu durum bir *Senatus consultum*la karara bağlanmıştır⁷⁷.

Latus clavus'un verilmesi yoluyla *Senatus*'a alma usulü erken üçüncü yüzyıldan itibaren kaybolmaya başlamıştır. Bunun yerine *ex-quaestor*'dan *ex-consule* kadar çeşitli kademelerde *adlectiolar* almıştır⁷⁸. 1.000.000 *sestertiusa* sahip bir vatandaş herhangi bir *magistratus*lukta bulunmamış olsa bile *adlectio* yoluyla *Senatus*'a kabul edilebilirdi. MS 47/8'de *ensorluk* görevini üstlenmiş⁷⁹ olan Claudius *inter tribunicios* olarak bazı *adlectiolar* gerçekleştirmiştir⁸⁰. MS 73/4'deki Vespasianus ve Titus'un *ensorlukları* zamanında pek çok atlı *adlectio* yoluyla *Senatus*'a kabul edilmiştir⁸¹. Vespasianus *ensorluğunda* *Senatus*'da büyük çaplı bir yenilenme olmuştur. Pek çok eyaletli seçkin *adlectio* yoluyla *Senatus*'a alınmış, eyalet kökenli birçok aileye *patricius* statüsü verilmiştir⁸². Principatus Devri'nin son *ensorluk* görevi Domitianus tarafından üstlenilmiştir⁸³. Principatus'un bundan sonraki döneminde *ensorluk* yetkisi imparatorluk yetkisiyle kaynaşmış⁸⁴, imparatorlar artık *adlectiolar* için *ensorluk* yetkisine ihtiyaç duymamışlardır. İkinci ve üçüncü yüzyılda pek *adlectio* gerçekleştirilmiştir. *Senatus* Sınıfı'na ilişkin prosopografik çalışmalarda bun-

72 Vespasianus MS 9'da doğduğuna göre MS 27'de *toga virilis* giyme hakkını elde etmiş olmalıdır. 26'da Thracia'da askeri *tribunusluk* yapmıştır. 35'de eyalet *quaestoru* olmuştur. Bk. Kienast 1990, 108; Millar 1977, 291, n. 7.

73 Tib. 35.2.

74 Suet. *Claud.* 24.1.; Tac. *Ann.* 11.23-25.

75 Millar 1997: 292.

76 Hist. Aug., *Sept. Sev.* 1.5.

77 Millar 1977, 293; Tac. *Ann.* 11.25; *ILS* 212.

78 Millar 1977, 293-297.

79 Dio 60; Suet. *Claud.* 16.1; Suet. *Vitell.* 2.2.4.; Hammond 1959, 85; Kienast 1990, 91; Claudius ve Vitellius'un *ensorluğu* ile ilgili nümizmatik ve epigrafik bulgular için bk. Hammond 1959, 124, n.188.

80 Millar 1977, 293, n. 23.

81 Millar 1977, 294, n. 24- 34.; Vespasianus dönemindeki *adlectiolarla* ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Houston 1977.

82 Eck 2000, 216.

83 Hammond 1959, 86; Kienast 1990, 115.

84 Dio 53. 18.4-5.

lara ilişkin pek çok örnek bulmak mümkündür⁸⁵.

Her ne kadar Augustus *Senatus Sınıfı*'nı kapalı bir sınıf haline getirmek istemişse de, Principatus Devri boyunca *Senatus* üyelerinde sürekli bir yenilenme söz konusu olmuştur. *Senatus* aristokrasisine ait pek çok evlilik çocuk-suzdu; üç çocuklu ailelere verilen bir takım ayrıcalıklar da bu durumu değiştirmekte pek de etkili olmamıştır⁸⁶. Ayrıca Senatör çocuklarının çoğu babalarının yolundan gitmemişler yani Senatör olmayı tercih etmemişlerdir. Örneğin Antoninuslar Döneminde iki *consularis* senatörden yalnızca birinin babasının yolundan gittiği görülmektedir⁸⁷. Ayrıca Tiberius, Caligula, Claudius, Nero, Dört İmparator Yılı ve Domitianus zamanında pek senatörün katledilmesi ve Senato'dan uzaklaştırılması da pek çok senatör ailesinin ortadan kalmasına yol açmıştır⁸⁸. Bu durumda *Senatus Sınıfı* *homo novus*larla sürekli yenilenmiştir⁸⁹.

Augustus'un *Senatus*'da yapmış olduğu düzenlemeler sonucu pek çok *homo novus Senatus*'a alınmıştır. Kendisi de bir *homo novus* olan Vespasianus'tan itibaren *homo novus*ların sayısı çok artmıştır ve bunlar son derece önemli görevler üstlenmişlerdir. *Homo novus*ların çoğu imparatorluk kentlerinin üst sınıflarından geliyordu ve bunların çoğu Atlı Sınıf mensuplarının oğulları idi. Bunlar genellikle erken yaşta *latus clavus*'un verilmesiyle senatörlük kariyerine baştan başlıyorlardı. Bir kısmı ise atlı sınıf kariyeri yaparken ileri yaşlardan senatörlük kariyerine belli bir yerden başlayarak devam ediyorlardı (*adlecti in amplissimum ordinem*). Söz konusu *adlectiolarda* imparator kadar, imparatora yakın kimselerle kurulan bağlantılar da önemli bir rol oynuyordu⁹⁰.

İmparatorluk Dönemi'nin başlarında *homo novus*lar hemen hepsi İtalya

85 Örneğin Küçükasyalı Atlı Sınıf kökenli senatörlerden C. Caristanius Fronto, Ti. Iulius Celsus Polemaeanus, C. Antius A. Iulius Quadratus, [...]tilius Longus, M. Arruntius Claudianus, baba-oğul C. Claudius Severus'lar, Ti. Claudius Aristocles Vespasianus'dan Marcus Aurelius dönemine kadar olan süreçte *adlectio* yoluyla *Senatus*'a girmişlerdir. Bunlar için sırasıyla bk. H. Halfmann, *Die Senatoren aus dem östlichen Teil des Imperium Romanum bis zum Ende des 2. Jh. n. Chr.*, Göttingen 1979, no. 13, 16, 17, 18, 28, 39, 62, 121. Ayrıca III. yy.'da kariyer yapmış olan Küçükasyalı senatörlerden T. Oppius Aurelianus Asclepiodotus, Hemerius, Aelius Antipater, *adlectus inter consulares* olarak yani *consullük* aşamasında *Senatus*'a kabul edilmişlerdir. E. Ertekin, *III. yy.'da Kariyer Yapmış Olan Küçükasya Kökenli Roma Senatörleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002, no. 6.2.5; no. 7.1.1; no. 12.3.1. Sideli M. Aurelius Tunesianus ise *praetorluk* aşamasında (*adlectus inter praetorios*) *Senatus*'a alınmıştır. Bk. Ertekin 2002, no. 11.4.1.

86 Alföldy 1988, 118.

87 Alföldy 1977, 85 vd.

88 Alföldy 1988, 118.

89 *Homo novus*, *Senatus* sınıfına mensup olmayan bir ailenin *Senatus*'a giren ilk üyesine verilen isimdir.

90 Alföldy 1988, 119.

kökenli idi. Daha sonra Gallia ve Baetica gibi iyi Romalılaştırılmış eyaletlerden gelenler *Senatus*'a alınmıştır. Nero ile birlikte eyaletli senatörlerin sayısında önemli bir artış görülmüştür. Vespasianus la birlikte *Africa*, *Asia* ve *Galatia* gibi Doğu eyaletlerinin seçkinleri de *Senatus*'a girmeye başlamıştır⁹¹. Severus'lar Dönemine gelindiğinde, senatonun yarısında fazlasının eyalet kökenli senatörlerden oluştuğu görülmüştür. Senato'nun içinde medyama gelen bu dönüşüm fethedilmiş elitleri, fetheden elitler durumuna getirmiştir⁹².

III. Kurumsal işleyiş

Öncelikle Roma Senatosu'nun çalışma prensiplerini düzenleyen, günümüz meclis iç tüzüklerine benzetebileceğimiz bir metnin olup olmadığı sorusunu yanıtlamak yerinde olacaktır. MÖ 70 yılında *consul* seçilen Pompeius yakın arkadaşı Varro'dan *Senatus*'un işleyişine ilişkin kendisine rehberlik edecek bir el kitabı yazmasını istemiştir⁹³. Ancak kitap günümüze kadar ulaşamamıştır. İçeriğine ilişkin bazı fragmanlar Aulus Gellius vasıtasıyla bilinmektedir⁹⁴. Yine Gellius'dan öğrenildiğine göre⁹⁵ Augustus dönemi hukukçularından C. Aetius Capito tek ciltlik *De Officio Senatorio* isimli bir eser yazmıştır. Ancak söz konusu eser de günümüze ulaşmamıştır. Bu konuda bir diğer kaynak Festus vasıtasıyla bilinen Nicostratus'un *De Senatu Habendo* adlı çalışmasıdır⁹⁶. *Senatus*'la ilgili diğer düzenlemeleri tamamlayan Augustus, MÖ 9 yılında *Senatus*'un işleyişini her yönden düzenleyen *Lex Iulia de senatu habendo* isimli bir yasa çıkarmıştır⁹⁷. Ancak yasanın içeriği doğrudan doğruya günümüze ulaşamamıştır. İçeriğinin bilinen kısımları Eski Çağ yazarlarının eserlerinde, farklı bağlamlarda geçen fragmanlara dayanmaktadır. Gellius, *Senatus*'da görüşlerin (*sententiae*) ne şekilde alındığından bahsederken, *Lex Iulia*'nın II. yüzyıl sonlarında hala yürürlükte olduğunu belirtmektedir⁹⁸. Plinius'un mektuplarından da *Senatus*'un işleyişine ilişkin önemli bilgiler edinmek mümkündür⁹⁹. Bütün bunlarda da anlaşılacağı üzere gerek Cumhuriyet dönemiyle ilgili gerekse burada ele alınan *Principatus* Dönemiyle ilgili olarak *Senatus*'un işleyişini anlatan tam bir kaynak yoktur. Yukarıda belirtilen kaynaklara ilişkin antik yazarların eserlerindeki fragmanlardan ve yine Eski Çağ yazarlarının

91 Alföldy 1988, 234, n. 129.

92 Burton 2003, 1387.

93 Gell.14.7.1-2.

94 Gell.14.7.3.

95 Gell.4.10.7-8; 14.7.13.

96 Talbert 1984b, 223, n. 14.

97 Talbert 1984 a, 57-59; Talbert 1984b, 222-224; Talbert 1996, 328.

98 4.10.1.

99 *Ep.* 8.14.19; 5.13.5-7.

farklı bağlamlarda anlatmış olduğu olaylardan hareketle, *Principatus* Devri Roma Senatosunun işleyişi ve toplantı prosedürü ile ilgili genel bir tablo çizmek mümkündür.

Principatus Devrinde *Senatus* toplantıları çoğunlukla *Curia Iulia* binasında yapılmaktaydı. Binanın yapımına Caesar tarafından, suikastından hemen önce başlanmıştır. Augustus tarafından tamamlanarak 28 Ağustos MÖ 29 yılında açılmıştır¹⁰⁰. *Curia Iulia Senatus* toplantılarındaki ihtiyacı karşılayacak biçimde özel olarak tasarlanmış olmasına rağmen, toplantıların çeşitli tapınaklarda yapıldığı da olmuştur¹⁰¹. *Lex Iulia de Senatu habendo* ile Eylül ve Ekim ayları hariç her ayın *calendae* ve *idusunda*¹⁰² olmak üzere *Senatus*' un olağan toplantılarının ayda iki kez yapılmasına karar verilmiştir¹⁰³. Yılın ilk açılış toplantısı 1 Ocakta yapılırdı. Bu tarih aynı zaman *consul ordinarius*ların, tüm *praetor*ların ve *aedilis*lerin göreve başlama tarihi idi. Söz konusu ilk toplantıda göreve başlayan tüm memurlar yemin ederlerdi¹⁰⁴. Genellikle toplantılar sabahın çok erken saatlerinde başlardı ve gün boyu devam ederdi¹⁰⁵. Eski Çağ yazarlarının eserlerinde çalışma saatleriyle ilgili pek çok tartışmaya rastlanmaktadır. Gellius'un aktardığına göre¹⁰⁶ Varro güneş battıktan sonra alınan bir kararın geçerli olmayacağını söylüyordu. Seneca¹⁰⁷ ise meclisin çalışma saatlerinin çok uzun olmasına karşı çıkmakta, onuncu saatten sonra yeni bir gündem maddesinin (*relatio*) görüşülmeye başlanmasının uygun olmayacağını dile getirmektedir. *Senatus* toplantılarının gece yapılamayacağı konusunda yasal bir engel yoktu. Ancak *Principatus* Devrinde olağanüstü durumlar hariç gece yapılan toplantılarla ilgili çok az örnek bulunmaktadır¹⁰⁸.

Lex Iulia de Senatu habendo ile düzenlenmek istenen bir diğer konu Senatörlerin *Senatus* toplantılarına katılımı ile ilgiliydi. Devamsızlık, Cumhuriyet döneminde de önemli bir sorundu. Augustus döneminin başlarında bir yasanın geçebilmesi için 400 kişilik yeterli çoğunluk (*quorum*) aranmakta idi¹⁰⁹. Ancak MÖ 11'de bu kural kaldırılmıştır. Artık Senatör sayısı 600'e düş-

100 Cass. Dio 44.5.1-2; *Mon. Anc.* 19.1

101 Ayrıntı bilgi için bk. Talbert 1984b, 117-120.

102 Roma takvimine göre her ayın 1.gününe *calendae*; Mart, Mayıs, Temmuz ve Ekim aylarının 15. gününe, bu aylar dışında kalan ayların ise 13.gününe *idus* adı verilirdi.

103 Dio 55.3.1-4; Suet. *Aug.* 35.3.

104 Ayrıntılar için bk. Talbert 1984b, 201vd.

105 Örnekler için bk. Talbert 1984a, 190-200.

106 Gell.14.7.8.

107 *De. Tranq. Anim.* 17.7.

108 Talbert 1984b, 190.

109 Dio 54.18; Tac. *Ann.* 16.22.

müştür. Ayrıca Senatörlerden önemli bir kısmı eyaletlerde idari görevler icra etmektedir. Bu nedenle toplantı için gereken yeterli senatör sayısı (*quorum*) azaltılmıştır. *Lex Iulia* ile toplantının amacına göre *quorum*lar yeniden belirlenmiştir¹¹⁰. Senatörlerin listesi ilan edilmiş, *quorum*larda yer alacak senatörler kura ile belirlenmiş, toplantıya katılmayanlara ağır cezalar konulmuştur¹¹¹. *Senatus consultum*ların sonuna toplantıya katılan senator sayısı da eklenmeye başlanmıştır. Ancak zaman içinde sayı giderek azalmıştır. Hatta önemsiz konuların görüşülmesinde sayı aranmamaya başlanmıştır¹¹² Augustus'un düzenlemelerinden önce bütün Senatörler ölünceye kadar toplantılara katılmak zorunda idiler. Yani Senatörler için emeklilik söz konusu değildi. Ancak yine *Lex Iulia* kapsamında 60 veya 65 yaşın üzerindeki Senatörlerin toplantıya katılma zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır¹¹³. Ancak isteyenler gönüllü olarak *Senatus* toplantılarına katılmaya devam etmişlerdir.

Senatörler listesi anlamında kullanılan *album Senatorium*¹¹⁴ Augustus'un düzenlemesiyle her yıl yeniden yayınlanmaya ve *Senatus* binasına asılmaya başlanmıştır¹¹⁵. Bu uygulama daha sonraki imparatorların dönemlerinde de devam etmiştir. Memuriyetini bitirenler ve *adlectio* yoluyla yeni alınanlar listeye eklenmiş, yasadışı eylemleri olanlar listeden silinmiştir¹¹⁶. Listede isimler belli bir hiyerarşiye göre yer almıştır. MÖ 29/28 yılında gerçekleştirilmiş olan ilk *lectio Senatus*'dan sonra Augustus *princeps Senatus* unvanının almış ve adı listenin başına eklenmiştir¹¹⁷. Augustus'dan sonraki imparatorların isimleri de hükümdarlık süreleri boyunca listenin en başında yer almıştır. Daha sonra listeye sırasıyla *consularis*lerin, *praetorius*ların ve yapmış oldukları memuriyetin hiyerarşideki yerine göre diğer senatörlerin isimleri yazılmıştır. *Ex-consuller* arasında görevi *consul ordinarius* veya *suffectus* olarak yapanlar arasında ayırım yapılmamıştır. Pertinax zamanına kadar *adlectio* yoluyla *Senatus*'a alınanlarla memuriyet icra ederek yükselenler de hiyerarşide birbirlerine denk sayılmışlardır¹¹⁸.

Senatörler kendiliklerinden gayri resmi olarak toplanıp, belli konularda konuşup tartışabilirlerdi. Ancak yasal anlamda geçerli bir kararın alınması

110 Dio Cass. 54.35; 55.3.

111 Suet. *Aug.* 35.3.

112 Dio, 54.35; 55.3.

113 Talbert 1996,328.

114 Tac. *Ann.* IV.42.

115 Dio 54.3.

116 Abbott 1963, 382.

117 *Mon. Anc.* 7.2; Dio Cass. 53.1.3; Augustus'tan sonra sadece Pertinax, yasal olarak *princeps Senatus* unvanını kullanmıştır (Dio Cass. 74.5.1.).

118 Abbott 1963, 382.

için, yetkili bir *magistratus* tarafından toplantı çağrısının yapılması gerekirdi. Varro'nun Pompeius için MÖ 70'de yazmış olduğu el kitabına göre¹¹⁹ “*dictator, consullar, praetorlar, halk tribunusları, interrex ve praefectus urbi*” nin böyle bir çağrı yapma hakkı vardı. İmparatorluk döneminde ise yalnızca *consuller, praetorlar* ve halk *tribunuslarının Senatus'u* toplantıya çağırma hakkı vardı¹²⁰. İmparatorun *princeps Senatus* olarak, hem olağan toplantılara hem de sıra dışı toplantılara çağırma hakkı vardı¹²¹. *Senatus* daha önceden belirlenmiş bir amaçla toplanırdı¹²² ve toplantıdan önce gündemin ilgili *magistratus* tarafından duyurulması gerekirdi¹²³.

Her düzenli (olağan) *Senatus* oturumu dinsel bir seremoni ile başlardı. Varro'nun MÖ 70 tarihli el kitabına göre¹²⁴, toplantıdan önce bir *magistratus* kurban sunmalı ve tanrıların rızasını almalı idi. Dio'nun belirttiğine göre¹²⁵ MÖ 12 yılında Augustus, *Senatus* hangi nedenle toplanırsa toplansın, tanrıları hoşnut etmek için binanın içinde (*Curia Iulia*) tütsü yakılmasını buyurmuştur. Eğer toplantı bir tapınakta yapılmışsa, senatörler toplantıdaki yerlerini almadan önce hangi tanrının tapınağında toplanmış iseler, o tanrının adına tütsü ve şarap sunmalıydılar¹²⁶. Kurban sunumuna flütle eşlik ediliyordu. Augustus'un ölümünden sonra Drusus ve Tiberius *Senatus'a* ilk girişlerinde normal şarap ve tütsü sunumunu yapmışlar, ancak flüt çalınmasını iptal etmişlerdir¹²⁷. Benzer seremoniler *Principatus'u* sonraki dönemlerinde devam etmiştir¹²⁸.

Gerekli dinsel seremoniler tamamlandıktan sonra, *Senatus'u* toplantıya çağırın *magistratus* açılışı yapardı¹²⁹. Eğer toplantı çağrısını imparator yapmış ise, bizzat başkanlık yapmayabilirdi. Augustus'un ölümünden sonra Tiberius *tribunicia potestas* yetkisiyle *Senatus'u* toplantıya çağırmış, ancak başkanlığı iki *consule* bırakmıştır¹³⁰. Olağan bir oturumu eğer *consullük* görevi üstlenmiş ise, imparatorun bizzat kendisi veya bir *consul* yönetirdi¹³¹. Toplantı uzun saatler devam ettiği için iki *consul* dönüşümlü olarak yönetmekte idiler. Eğer toplantı olağanüstü ise, meclisi toplantıya çağırın *magistratus* bizzat kendi-

119 Gell. 14.7.4; 14.8.1-2.

120 Dio Cass. 56.47; 59.24; Tac. Hist. 4.39.

121 Dio cass. 53.1; 54. 3.

122 Tac. Ann. 1.7.

123 Abbott 1963, 383.

124 Gell.14.7.9.

125 54.30.1.

126 Suet. Aug. 35.3.

127 Suet. Tib. 70; Cass. Dio 56.31.3.

128 Örnekler için bk. Talbert 1984a, 224-225.

129 Suet. Tib.70; Dio 56.31.3.

130 Tac. Ann. 1.7-8.

131 Plin. Ep. 2.11.

si başkanlık ederdi. Ancak imparator, toplantıya riyaset etmediği zamanlarda bile, *tribunusluk* yetkisine dayanarak, her hangi bir konuyu gündeme getirip, tartışmaya açmaya ve karar verilmesini sağlamaya yetkiliydi¹³². Talbert, modern bir gözlemcinin *Principatus* Devri *Senatus* toplantılarını; devlet işleriyle ilgili görüş alışverişi, mahkeme oturumları ve seçimler için yapılan toplantılar olmak üzere üçe ayırabileceğini belirtmektedir¹³³. Ancak toplantının amacı ne olursa olsun uygulanan prosedür hemen hemen aynıydı.

Toplantıyı yöneten başkan önce gündemi (*relatio*) açıklar; arkasından tek tek senatörlerin görüşlerini alırdı. İmparator ise önerilerini (*oratio, libellus, epistola principis*) *Senatus*'a yazılı olarak sunar, bu öneriler *quaestor*lardan biri tarafından yüksek sesle okunurdu¹³⁴. Eğer toplantıyı yöneten *magistratus*, toplantı çağrısını bizzat yapmışsa gündem maddelerinin sırasını istediği gibi düzenleyebilirdi. Onun bu yetkisini sınırlandıran iki durum vardı. Varro'nun MÖ 70 tarihli el kitabında da belirttiği gibi¹³⁵, geleneğe göre dini konuların önceliği vardı. İmparatorluk Döneminde ortaya çıkan ikinci sınırlandırma ise, imparator bizzat toplantıya katılsın ya da katılmasın onun önerileri öncelikli olarak görüşülmek zorunda olmasıydı¹³⁶. Yine bir toplantıda başkan dışındaki diğer *magistratus*ların isterlerse bir *relatio*'da bulunma hakları vardı. İmparatorluk döneminde hemen hemen tüm toplantıların *consuller*in çağrısıyla olduğu görülmektedir. Böyle durumlarda yalnızca bir *tribunus* konu ile ilgili öneride bulunabilirdi. *Senatus* bir *consul* tarafından toplanmış ise, *praetor*ların *relatio*'da bulunma yetkisi yoktu. MÖ 9'da Augustus tarafından kısa süre için onlara böyle bir yetki verilmiştir¹³⁷.

Önerilerin tamamlanmasından sonra Senatörler sırayla görüşlerini açıklarlardı¹³⁸. Toplantının bu aşamasına *interrogatio* adı verilir. *Consullük* rütbesinden başlamak üzere senatörler hiyerarşik olarak görüşlerini bildirirlerdi. Eğer başkanlığı *princeps* yapıyorsa senatörler gruplar halinde görüş bildirirlerdi¹³⁹. Genellikle oturumlar Latince yürütülüyordu. Ancak zaman zaman oturumlarda Yunanca konuşulduğu da olmuştur¹⁴⁰. Oy kullanma işlemi de

132 Dio Cass. 53.32.

133 Talbert 1984b, 226.

134 Cass. Dio 54.25; 55. 2; Suet. *Aug.* 65; *Tit.* 6; Tac. *Ann.* 16.27; Dig. 1.13.1.2 ve 4.

135 Gell.14.7.9.

136 Talbert 1984b, 234; imparatorun pozisyonu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk. 163-174.

137 Cass. Dio 55.3.6.

138 Tac. *Ann.* 1.74.

139 Tac. *Ann.* 3.17; konuşma sırasıyla ilgili ayrıntı bilgi ver örnekler için bk. Talbert 1984b, 240-248.

140 Talbert 1984a, 227.

Cumhuriyet döneminde olduğu gibi hiyerarşik sıraya göre yapılmakta idi¹⁴¹. Traianus döneminde magistratus seçimlerinde, daha önce halk meclislerinde olduğu gibi, oylar küçük tabletlere yazılarak gizli yapılmaya başlanmış¹⁴²; ancak bu uygulama çok fazla sürdürülememiştir.

İmparatorluk döneminde kanun hükmü kazanan *Senatus* kararları belli bir formata göre yazıya geçirilirdi. Bir *Senatus consultum* şunları kapsardı¹⁴³: Başkanlık eden *magistratusun* ismini, *d (e) e(a) r(e) i(ta) c(ensuerunt)* formülüyle biten öneride bulunan *magistratusun* açıklamasını, çoğu zaman *magistratuslara* öneri olduğunu vurgulayan *s(i) e(is) v(idebitur)*(= eğer bu onlar tarafından doğru bulunursa) ifadesinin bulunduğu kararın kendisini, “C” harfiyle (= *ensuerunt*) gösterilen onay işaretini ve toplantıya katılan senatörlerin sayısını.

Senatus kararları (*senatus consulta*), Senato'ya gönderilen çeşitli dokümanlar ve ileri gelen senatörlerin konuşmalarından oluşan *Senatus* kayıtlarına *acta senatus* (*commentarii senatus* ya da *acta patrum*) denilmekte idi¹⁴⁴. Caesar'dan itibaren toplantı kayıtlarının tutulması için bir senatörün gözetiminde bir zabıt kâtibî atanıyordu¹⁴⁵. İmparatorluk döneminde söz konusu tutanakların hazırlanması ve arşivlenmesinden imparatorun önerisiyle atanan *ab actis senatus* denilen görevliler sorumluydu¹⁴⁶.

Söz konusu *Senatus* kayıtları ilk kez MÖ 59 yılında Caesar'ın öncülüğünde Roma'nın günlük gazetesi *acta diurna* içinde bir bölüm olarak yayınlanmıştı¹⁴⁷. Augustus tarafından *Senatus* kayıtlarının geniş çaplı olarak yayınlaması yasaklanmıştır¹⁴⁸. *Senatus* kayıtları Cumhuriyet Dönemi'nde *aerarium*'da düzenli bir biçimde tasnif edilerek saklanmaktaydı. İmparatorluk döneminde kayıtların nerede saklandığı konusunda kanıtlar eksiktir. Büyük bir ihtimalle *aerarium Saturni*'de saklanmış olmalıdır¹⁴⁹. Tacitus başta olmak üzere pek çok Romalı yazar eserlerinde bu kayıtları kaynak olarak kullanmışlardır¹⁵⁰.

141 Plin. *Ep.* 8.14; 9.13.

142 Plin. *Ep.* 3. 20; 11. 5.

143 Morgen-Cornel 2003, 1388.

144 Tac. *Ann.* 15.74; 5. 4.

145 Suet. *Caes.* 20; *Aug.* 36; Tac. *Ann.* 5. 4; Cass. Dio 78.22; Hist. Aug. *Hadrian.*, 3.

146 *Ab actis senatus* olarak görev yapmış olan senatörlerin bir listesi için bk. Talbert 1984a, 334-337.

147 Suet. *Div. Iul.* 20.

148 Suet. *Aug.* 36.

149 Talbert 1984a, 313.

150 Talbert 1984a, 323-334.

Sonuç

Krallık döneminin başlarından Augustus Dönemine gelinceye kadar, Roma Senatosu'nun gerek üyeleriyle gerekse yapısıyla ilgili pek çok düzenleme yapılmıştır. Ancak MÖ 29'da Augustus'la başlayan ve Iulius- Claudius hanedanının diğer üyeleri tarafından sürdürülen yapısal değişim süreci özel bir öneme sahiptir. Cumhuriyet Döneminde danışma meclisi sıfatıyla Roma devletinin iç ve dış politikasını belirleyen Roma Senatosu, *Principatus* Döneminde söz konusu politik gücünü yitirmiştir. Buna karşın Senatus kararları (*Senatus consulta*) kanun kuvveti kazanmış, böylece *Senatus* yasama organı haline gelmiştir. Tiberius tarafından memur seçimlerinin halk meclislerinden alınarak *Senatus*'a devredilmesiyle, seçim organı olmuş; Augustus'tan itibaren bazı davaların Senatus'da görüşülmeye başlamasıyla yargı organı haline gelmiştir.

Vespasianus'un büyük çaplı *adlectio*ları eyaletlilerin *Senatus*'a girişini hızlandırmış, Senatus üyeliğini Roma kent aristokrasisinin tekeline çıkarmıştır. III. yy ortalarına gelindiğinde eyaletliler *Senatus*'da çoğunluğu oluşturmuşlardır. *Senatus* hem imparatorluk kudretinin kaynağı olarak, hem de imparatorluk yöneticilerinin rezervuarı olarak önemini *Principatus* Döneminde de korumuştur.

KAYNAKÇA

- Abbott 1963 Abbott, F. F., *A History and Description of Roman Political Institutions*, Biblo and Tanen, New York. (3. Baskı).
- Alföldy 1977 Alföldy, G., *Konsulat und Senatorenstand unter den Antoninen. Prosopographische Untersuchungen zur senatorischen Führungsschicht*, Rodolf Habelt Verlag, Bonn.
- Alföldy 1988 Alföldy, G., *The Social History of Rome*, Trans. D. Braund and F. Pollock, Routledge.
- App. civ. Appianus, *Bella civilia*, Perseus Digital Library: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0232%3Abook%3D1%3Achapter%3D11%3Asection%3D100>.
- Burton 2003 Burton, G. P., "Senate", *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, s. 1385-87.
- Carradice 1983 Carradice, I. A., *Coinage and Finances in the Reign of Domitian, AD 81-96*, BAR International Series 178, British Archaeological Reports, Oxford.
- Cass. Dio Cassius Dio, *Roman History*, http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/home.html.
- CIL *Corpus Inscriptionum Latinarum*.
- Cic. rep. M. Tullius Cicero, *De Republica*, Perseus Digital Library: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/collection?collection=Perseus:collection:Greco-Roman>.
- Dig. *Iustiniani Digesta, Recognovit Theodorus Mommsen, Retractavit Paulus Krueger (Corpus Iuris Civilis, vol. I)*: <http://webu2.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Corpus/digest.htm>.
- Dion. Hal. *Ant.* Dionysius of Halicarnassus, *Roman Antiquities*: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Dionysius_of_Halicarnassus/2B*.html.
- Eck 2000 Eck, W., "Emperor, Senates and Magistrates", *şurada: The Cambridge Ancient History XI: The High Empire, A.D.70-192*, ed. A.K.Bowman, P. Garnsey, D. Rathbone, Cambridge University Press, Cambridge 2000 (Second Edition), s. 214- 237.

- Gell. Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, Perseus Digital Library: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2007.01.0072%3Abook%3D14%3Achapter%3D7%3Asection%3D7arg>.
- Hammond 1959 Hammond, M. *The Antonine Monarchy*, American Academy, Rome.
- Hardy 1919 E. G. Hardy, “Lectio Senatvs and Censvs under Avgvstvs”, *Classical Quarterly*, Jan. 1919, vol. 13, no. 1, s. 43–49.
- Hist. Aug. *Sept. Sev.* Historia Augusta, *Septimius Severus*, Perseus Digital Library: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0508%3awork%3D10>.
- Houston 1977 Houston, G.W., “Vespasian’s Adlection of Men in Senatum”, *The American Journal of Philology*, Vol. 98, No. 1 (Spring, 1977), s. 35–63.
- ILS Dessau, H., *Inscriptiones Latinae selectae* I-III, Berlin 1892-1916, 1962^R.
- Isid. *Orig.* Isidorus, *Origines* : Isidore of Seville: The Etymologies (or Origins), <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Isidore/home.html>.
- Jones 1968 Jones, A.H.M. “The Censorial Powers of Augustus”, *Studies in Roman Government and Law* Basil Blackwell, Oxford 1960, s. 21–26.
- Jones 1992 Jones, B W., *The Emperor Domitian*, Routledge, London and New York.
- Kienast 1990 Kienast, D., *Römische Kaisertabelle: Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Wiss. Buchges, Darmstadt.
- Lewis-Reinhold 1959 Lewis, N.& M. Rainhold, *Roman Civilization II: The Empire*, Columbia University Pres, New York.
- Liv. Titus Livius, *Ab urbe condita*: Titus Livius , The History of Rome, Book 1, Rev. Canon Roberts. Perseus Digital Library: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/collection?collection=Perseus:collection:Greco-Roman>.
- Millar 1977 Millar, F., *The Emperor in the Roman World (31 BC-AD 337)*, Cornell University Press, Ithaca, New York 1977.

- Mommsen 1887 Mommsen, Th., *Römisches Staatsrecht*, Band 3.1., Reproduktion der Edition Leipzig 1887 auf CD-ROM, Duehrkohp & Radicke, Göttingen 1998.
- Mommsen 1888 Mommsen, Th., *Römisches Staatsrecht*, Band 3.1., Reproduktion der Edition Leipzig 1888 auf CD-ROM, Duehrkohp & Radicke, Göttingen 1998.
- Mon. Anc.* *Monumentum Ancyranum (Res Gestae Divi Augusti)*: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Augustus/Res_Gestae/home.html
- Morgen-Cornel 2003 Morgen, C.A., Cornell, T.J., “Senatus consultum”, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, s. 1388.
- Mousourakis 2003 Mousourakis, G., *The historical and institutional context of Roman law*, Ashgate/Dartmouth, Burlington.
- Plin. *Ep.* Plinius, *Epistulae*, Perseus Digital Library: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.02.0139>.
- Plut. *Rom.* Plutarkhos, *Romulus*, Perseus Digital Library: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0061%3Achapter%3D20%3Asection%3D1>.
- Sen. *De. Tranq. Anim.* Seneca, *De Tranquillitate Animi*, Perseus Digital Library: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a2007.01.0021>.
- Suet. C. Suetonius Tranquillus, *De Vita Caesarum*, Perseus Digital Library: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/collection?collection=Perseus:collection:Greco-Roman>.
- Tac. *Ann.* Tacitus, *The Annals*, Perseus Digital Library: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.02.0078>.
- Tac. *Hist.* Tacitus, *Historiae*, Perseus Digital Library: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.02.0079>
- Talbert 1984a Talbert, Richard J. A. “Augustus and the Senate” . *Greece & Rome, Second Series, Vol. 31, No. 1 (Apr., 1984)*, s. 55-63.
- Talbert 1984b Talbert, R. J.A., *The Senate of Imperial Rome*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

Efrumiye ERTEKİN

Talbert 1996

Talbert, J.A. R., “The Senate and Senatorial and Equestrian Posts”, ”, şurada: *The Cambridge Ancient History X: The Augustan Empire, 43 B.C.-A.D. 69*, ed. A.K.Bowman, E. Champlin, A. Lintott, Cambridge University Press, Cambridge 1996 (Second Edition), s.324-345.

Vell. Pat.

Velleius Paterculus, *Roman History*: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Velleius_Paterculus/2D*.html.